

GYÖRKÖS ATTILA Magyar hadvezér a páviai hadjáratban?

Adatok a Frangepán család történetéhez és Frangepán Kristóf I. Ferenc francia királyhoz fűződő kapcsolatához*

A Magyar Országos Levéltár DL 25711. jelzetű, összehajtott papírlap egyik oldalára írt, 1524. évi, I. Ferenc francia királyhoz köthető oklevele néhány érdekes adalékkal és több, nem is könnyen megválaszolható kérdéssel gazdagíthatja a Mohács előtti magyar és francia történelem szereplőinek magatartásával kapcsolatos álláspontokat. A szóban forgó oklevelet és annak fordítását tanulmányunk végén közöljük.

Az oklevél leírása

Bár a dokumentum tisztségsorában szerepel a *duc de Millan, seigneur de Gennes* (Milánó hercege, Genova ura) formula is, a szöveg az intitulációban és a zárórészben is egyértelműen jelzi, hogy francia királyi levélről van szó (*de par le Roy*). A Valois uralkodók 1499-től Milánó hercegének címeztették magukat, XII. Lajos ugyanis ekkor szerezte meg az észak-itáliai államot, amelyet később ő és utódai többször elvesztettek. I. Ferenc azonban joggal viselhette a címet, hiszen 1524. október 26-án bevonult a városba, elűzve onnan II. Francesco Sforza herceget.¹ Genova pedig régóta francia befolyási övezetnek számított, ahol az 1507-es lázadás leverése után alkirályt neveztek ki, s a köztársaságot a koronához csatolták.² 1522-ben ugyan a véres *sacco spagnolo* után a Habsburgok megkaparintották a várost,³ de a köztársaság később is franciabarát politikát folytatott, így a Valois uralkodó továbbra is Genova urának tekinthette magát.

Az irat a Magyar Kamara Archívumában megőrzött Nádasdy levéltárból került a Diplomatikai Levéltárba. Szövege francia késő gótikus írásmóddal készült, hiánytalan, jegyzői szignóval és pecséttel ellátott. Keltezése szerint 1524. november 4-én, a Pávia melletti karthauzi kolostorban keletkezett. A jegyzői aláírás azé a Nicolas de Neufville nevű titkáré, akinek két nappal korábban ugyaninnen, Certosából datált

másik oklevelét is ismerjük.⁴ Tipikusan francia királyi oklevelekre jellemző a szöveg záróformulája: „*Mert ez a kívánságunk.*” [*Car tel est notre plaisir.*]⁵

A dokumentum tájékoztat minden francia tisztségviselőt arról, hogy a király Frangepán Kristótot, Frangepán János gróf testvérét hadsereg felfogadásával és ellenségei megtámadásával bízta meg, s egyben utasítja őket, hogy minden módon támogassák a nevezett személyt vállalkozásának lebonyolításában.

Hogyan kerül egy horvát főúr, Veglia, Modrus és Zengg grófja a francia király szolgálatába és milyen feladatokra kapott megbízást? A kérdések megválaszolásához a történeti közeg és Frangepán Kristóf életpályájának ismeretében juthatunk közelebb, de tanulmányunk elején be kell vallanunk, hogy megnyugtató választ egyikre sem tudunk adni.

A történeti közeg

Az itáliai háborúknak is nevezett Valois–Habsburg konfliktussorozat ezen szakaszában I. Ferenc, miután elfoglalta Milánót, a hatalmának ellenálló Páviát kívánta megszerezni. Az események ismertek: négy hónappal később a város felszabadítására érkező császári csapatok megsemmisítő vereséget mértek a franciákra (1525. február 24.), s maga az uralkodó is V. Károly fogságába került, hogy aztán 1526 januárjában megalázó feltételek között legyen kénytelen aláírni a madridi békét.⁶

Oklevelünk az ostrom első szakaszának idején íródott. A franciák 1524. október 28-án zárták körbe a várost, hosszú tartózkodásra berendezkedve, mert stratégiájuk lényege a kiéheztetés volt. Ferenc mintegy 30 000 főből álló haderővel kelt át az Alpokon, és a térségben ekkor még jóval gyengébb ellenféllel kellett számolnia, a védők ugyanis körülbelül

* A publikáció elkészítését a TÁMOP 4.2.1./B-09/1/KONV-2010-0007 számú projekt támogatta. A projekt az Új Magyarország Fejlesztési Terven keresztül az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap és az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

¹ Jean Jacquart: François Ier. Paris, 1981. 160.

² Didier Le Fur: Louis XI 1498–1515. Un autre César. Paris, 2001. 82–91.

³ J. Jacquart: i. m. 127.

⁴ Ordonnances des rois de France. Règne de François Ier. (Ed. Marcel Bouteron.) Paris, 1933. IV. 57.

⁵ Vö.: Louis de Mas-Latrie: De la formule „Car tel est notre plaisir” dans la chancellerie française. *Bibliothèque de l’Ecole des Chartes*, 42 (1881) 560–564.

⁶ A kérdésre vonatkozó dokumentumokat közli: Aimé Champollion-Figeac: *Captivité du roi François Ier*. Paris, 1847.

9000 katonával rendelkeztek, s a közelben sem tartózkodott felmentésre alkalmas számottevő ellenséges erő. V. Károly azonban minden erejét megfeszítve igyekezett felszabadítani úgy Páviát, mint az egész milánói hercegséget, és alkirálya, Charles de Lannoy révén az ostrom hónapjai alatt olyan haderőt gyűjtött össze, amely végül győzedelmeskedni tudott.

A legjelentősebb utánpótlást Bourbon hercege hozta januárban, aki Ferdinánd főhercegtől, valamint a birodalmi városoktól és rendektől kb. 12 000–15 000 lovast és gyalogost kapott a híres Georg von Frundsberg vezetésével.⁷

A számbeli fölény megőrzése érdekében a franciák is mindent megtettek. December közepén felfogadták a *Bande Nere* néven is ismert Giovanni Medici zsoldosvezért, aki korábban a császár alkalmazásában állt, de kegyvesztettnek érezte magát, ezért 4500 katonájával átállt I. Ferenchez. Januárban csatlakozott hozzájuk 3000 itáliai gyalogossal a toszkánai Renzo de Céri, valamint Genovából tüzérségi utánpótlás érkezett.⁸

Úgy tűnik, hogy Frangepán Kristóf megbízása ennek az erőfölényre tett kísérletnek képezte részét. Több kérdésben azonban bizonytalanok vagyunk. Miért pont őreá esett a választás? Miért nem szól egyetlen más forrás sem ennek a haderőnek a sorsáról? Mi lehetett Frangepán feladata? Hol, milyen harcmezőn, milyen ellenféllel szemben kellett harcba szállnia?

A szereplők

Frangepán Kristóf a korszak egyik érdekes alakja. Thallóczy Lajos megfogalmazása szerint „a XVI. századbeli condottierinek, a Landsknechtnek példányképe”.⁹ Kulcsár Péter hasonlóképpen ír róla: „a kor egyik legtehetségesebb zsoldosvezére”.¹⁰ Horvát főúr, de egyben a Habsburgok zsoldosa, aki Velence ellen harcolt az 1509–1514-es háborúban. Fogságba esett, majd a Serenissima 1518-ban kiadta Franciaországnak,¹¹ de Milánóból még ugyanezen évben megszökött. 1520-ban Ausztriában, elhunyt felesége, Apollonia Lang birtokain tartózkodott, és obervellach-i várában megbízást adott Dürer tanítványának, Jan van Scorel festőnek egy szárnyasoltár készítésére.¹² Ezt követően valószínűleg sógoránál, Matthäus Lang salzburgi érseknél élt egy darabig.¹³

⁷ *Rázsó Gyula*: A lovagkor csatái. Bp., 1987. 282–283., valamint *Angus Konstam*: Pavia 1525. The Climax of the Italian Wars. London, 1996. 46.

⁸ Minderről a legalaposabb leírást még mindig Sismondi régi munkája adja: *Jean Charles Léonard Simonde de Sismondi*: Histoire des républiques italiennes du Moyen Age. Paris, 1815. IX. 363–365.

⁹ A Frangepán család oklevéltára. (Kiad. Thallóczy Lajos–Barabás Samu.) Bp., 1910–1913. I–II. (Monumenta Hungariae Historica, Diplomataria. XXXV. És XXXVIII.) (a továbbiakban: Frangepán oklevéltár) II. XLIII.

¹⁰ *Kulcsár Péter*: A Jagelló-kor. Bp., 1981. 198.

¹¹ Frangepán oklevéltár II. (No. CCCXII) 322. 1518. augusztus 26. Amboise.

¹² Mecénási tevékenységéről: *G. J. Hoogewerff*: Jan van Scorel, peintre de la renaissance hollandaise. La Haye, 1923. 17. Tegyük hozzá, hogy az oltárképen Szent Kristóf alakjában maga a megrendelő portréja látható.

¹³ Itteni tartózkodására utal Bakócz Tamás érsek 1521 elején írott levele, amely a Frangepán család hatalmaskodása ügyében a következőket jegyzi meg: „Christoferus comes, qui paulo ante ex carce[re christi]anissimi regis Francie in Mediolano fuit elapsus, non erat in Croatia cum patre et germano suo Ferrando, s[ed] vero i[n] Germania apud dominum salzburgensem”. Frangepán oklevéltár II. (No. CCCVIII) 352.

1521 októberében már a pikárdiai Valenciennes-ben találjuk, ahol sanyarú sorsában sapkáját is kénytelen volt elzalogosítani.¹⁴ A történet ideje és helye arra enged következtetni, hogy Kristóf ekkor a császári hadseregben szolgált, a záloglevél kiadása előtt egy héttel ugyanis éppen a város előtt zárták körbe a franciák a Habsburg-csapatokat, akik csak ügyes taktikai húzással tudtak kimenekülni a gyűrűből.¹⁵ Ez valószínűleg Frangepánnak is sikerült, hiszen néhány hónappal később már V. Károlytól kapott oklevelet korábbi – észak-itáliai – hőstetteinek elismeréséül.¹⁶ 1522-ben a nürnbergi birodalmi gyűlésen apjával egyetemben fellépett a magyar végvárnak nyújtott segítség érdekében.¹⁷ Később – ahogy látni fogjuk – megvádolták, hogy a törökkel szövetkezett a stájer és karintiai területek fosztogatása érdekében, de az ő vezetésével zajlott Jajca 1525 nyári felmentése a török ostromgyűrűből.¹⁸ Az őszi hatvani országgyűlésen egy – talán nőügyből fakadó – sértés miatt megpofozta Szalkai László esztergomi érseket, amiért néhány napra bebörtönözték.¹⁹ A Mohács utáni utóvédharcokban kitüntette magát: „Ismét csak egy, egyetlen ember, Frangepán Kristóf jelenti – mint annak idején Tomori Pál – az aktív magyar védelmet. Kicsiny, néhány száz emberből álló hada állandó fenyegetés a törökök hátában...” – írta róla Szakály Ferenc.²⁰ Ferdinánd ősszel erősen számított rá, hogy a horvát urakat segíti az ő pártjára állítani a II. Lajos halálát követő trónutódlási viszályban. A sokáig Habsburg zsoldban álló arisztokrata 1526 végén azonban Szapolyait választotta,²¹ s a következő év szeptemberében Varasd várának ostromakor esett el.²²

Ehhez a bonyolult karrierhez kell tehát hozzátennünk eddig ismeretlen francia megbízatását. Fentebb ismertetett, meglehetősen sok hiányossággal rekonstruálható rövid életrajzából annyi kiderül, hogy 1518-ban volt alkalma megismerni a francia politikát, bár I. Ferencet személyesen nem.²³ Oklevelünk alapján azonban azt kell gondolnunk, hogy nem

¹⁴ 1521. október 29. A sapka drága darab lehetett, mert 30 arany écu-t kért érte. Frangepán oklevéltár II. (No. CCCXXII) 356–357. DL 26639.

¹⁵ A hadműveletekről a legalaposabb tájékozódást az angol követjelentésekből ismerhetjük: *J. S. Brewer*: Letters and Papers, Foreign and Domestic of the Reign of Henry VIII. Vol. III. 1519–1523. London, 1867. 709–725.

¹⁶ 1522. március 14. Brüsszel. Frangepán oklevéltár II. (No. CCCXXIV) 359–361.

¹⁷ Frangepán oklevéltár II. (No. CCCXXXII és CCCXXXIII) 369–370. Valamint *E. Kovács Péter*: Ferdinánd főherceg és Magyarország (1521–1526). *Történelmi Szemle*, 45 (2003) 41.

¹⁸ *Szakály Ferenc*: A török–magyar küzdelem szakaszai a mohácsi csata előtt (1365–1526). In: Mohács. Tanulmányok a mohácsi csata 450 évfordulója alkalmából. (Szerk. Rúzsás Lajos és Szakály Ferenc.) Bp., 1986. (a továbbiakban: Tanulmányok) 51. és *Kulcsár P.*: i. m. 198.

¹⁹ Az események mögött inkább politikai szálak húzódtak meg: az udvarban Frangepán horvát báni kinevezése körül csapott össze a Habsburg és a Szapolyai párt. *Kulcsár P.*: i. m. 227.

²⁰ *Szakály Ferenc*: A mohácsi csata. Bp., 1975. 38.

²¹ *Rázsó Gyula*: A Habsburg-birodalom politika és katonai törekvései Magyarországon Mohács időszakában. In: Tanulmányok, 146.

²² Frangepán oklevéltár, II. XLVI. és *Pálffy Géza*: A török elleni védelmi rendszer szervezetének története a kezdetektől a 18. század végéig. *Történelmi Szemle*, 38 (1996) 177. és 36. jegyz.

²³ Az uralkodó ugyanis egész évben Franciaországban tartózkodott. *J. Jacquart*: i. m. 112–113.

is saját kapcsolatrendszere, hanem egyik rokona révén került a Valois uralkodó látókörébe.

Az általunk ismertett dokumentum ugyanis a szöveg elején úgy fogalmaz: *kedves és igen szeretett Frangepán Kristófunk, Frangepán János gróf testvére.*²⁴ Utóbbi a magyar vagy nemzetközi történetírásban szinte teljesen ismeretlen személyiség. Annyit tudunk róla, hogy egy évvel később, 1525 decemberében I. Ferenc követeként segélykérő levelet vitt Szulejmán török szultánnak, majd annak választát a francia királyhoz továbbította következő év tavaszán.²⁵

A testvérnek titulált Jánosról 1526. március 28-án, amikor – Isztambulból visszatérőben – Velencébe érkezett, Marino Sanuto azt jegyezte fel, hogy „András gróf fia, előbbi pedig Bernardin [Bernát] gróf testvére, Kristóf gróf apja és nemesünk”.²⁶ Sanuto alapján tehát János és Kristóf nem testvérek, hanem elsőfokú unokatestvérek lennének. Thallóczy Lajos, majd nyomában Engel Pál²⁷ is megpróbálta felvázolni a Frangepán család bonyolult rokoni kapcsolatrendszerét. Ezek alapján azonban a velencei krónikás megjegyzése nem állja meg a helyét. A két személy egymásnak legfeljebb harmadfokú unokatestvére lehetett, ha Frangepán Jánost a szintén 1527-ben elhunyt (IX.) János cetini gróffal azonosítjuk. Ő azonban nem Andrásnak, hanem emez testvérének, a hasonnevű (VIII.) Jánosnak a fia. Nem kételkedve Thallóczy és Engel leszármazási táblázatainak pontosságában, inkább Sanuto és I. Ferenc megjegyzéseinek felületességére gyanakszunk. Bármilyen rokonságban álljon is azonban egymással a két személy, János karrierjéből csupán 1525–1526-os, említett török követségét ismerjük. Az általunk bemutatott oklevél tehát az eddig ismert egyetlen bizonyíték arra, hogy már korábban is kapcsolatban állt a francia körökkel.

A haderő

Oklevelünk szerint Frangepán Kristófot a francia király 10 000 gyalogos, 1500 könnyűlovas, 6 gálya és 2 gallion felszerelésével bízta meg.²⁸ Ez az itáliai háború során hatalmas haderőt jelentett volna, hiszen I. Ferenc is körülbelül 23 000–33 000 emberrel kezdte meg Pávia ostromát,²⁹ és amint láttuk, a Habsburgok által a Birodalomban és az osztrák tartományokban összegyűjtött mintegy 12–15 ezres sereg az egész hadjárat sorsát képes volt megfordítani. Nehéz tehát mit kezdeni a Frangepánnak szánt haderő nagyságával. Egy ekkora

katonai kontingens mindenképpen felkeltette volna a kortársak figyelmét, akik jóval csekélyebb hadmozgásokról is tudósítanak, de ilyen erőről egyetlen forrásunk sem szól. Emiatt azt gondoljuk, hogy a hadsereg valójában nem állt fel. Feltételezésünket a későbbiekben további bizonyítékokkal igyekezünk megerősíteni.

A másik kérdés a célpont. Hol kellett volna Frangepán Kristófnak háborút viselnie? A szöveg általánosságban fogalmaz: *ellenségeink földjén, tengeren vagy szárazföldön.* Ez nyilván a Habsburgok által uralt területeket érinti. A hadihajók említése ráadásul olyan térséget feltételez, amelynek megtámadásához tengerészeti támogatás is szükséges lett volna. A páviai hadjárat során két ilyen katonai akcióra került sor. 1524 decemberének első napjaiban Genovánál a spanyolok mintegy 18 ezres felmentő sereget kívántak partra szállítani, amit Saluzzo örgróffjának hatezer embere és a genovai flotta akadályozott meg.³⁰ Ugyancsak decemberben – Pávia közeli elfoglalásában bízva – a francia uralkodó a skót John Stewartot, Albany herceget Nápoly meghódítására küldte, de számára csupán 4600 gyalogost, 300 könnyűlovast és 100 lándzsát adott.³¹

Mindkét hadművelet jól adatolt, de sem Frangepán Kristóf személye, sem az oklevélben megjelölt nagyságú haderő nem jelenik meg sehol. Egy későbbi adat azzal a reménnyel tölthet el bennünket, hogy megtaláltuk a célterületet. 1525. március 14-én Ferdinánd főherceg ugyanis azt írta bátyjának, V. Károlynak: „Hasonlóképpen, Franciaország királya gróf Frangepán Kristóffal praktizált, hogy úgy saját embereivel, mint a Horvátországhoz közeli boszniai törökök segítségével törjenek be országaimba, Karintiába és Stájerföldre, és háborúzzanak velem. Ennek következtében a mondott törökök említett országaimba nyomultak és némi kárt tettek, de nagyobbakat is tettek volna, ha nem gondoskodom korábban a szükséges ellátásról. Az ügy egy itáliai nemesember révén jutott tudomásomra, aki a mondott Kristóf gróffal szövetkezett, és akit friauli városom, Merano kapitánya elfogott, majd ide küldött Innsbruckba, ahol még most is börtönben van.”³²

A dolog összeállni látszik: I. Ferenc haderő toborzását bízta Frangepán Kristóffra, aki tavasszal a boszniai török segítségével meg is támadja az ausztriai Habsburg birtokokat, így kötvé le ellenséges erőket az itáliai hadjáratban való részvételről.

Ezt erősítheti a oklevelünk szövegének egyik, fentebb részben már idézett mondata, amely szerint: *Seregét ellenségeik*

²⁴ „notre cher et bien a[i]mé Christofer Francapan, frère du conte Jehan Francapan”.

²⁵ Ernest Charrière: *Négociations de la France dans le Levant*. Paris, 1847. I. 112–121.

²⁶ „Zuan di Frangipani, fo fiol dil conte Andrea, zerman dil conte Bernardin, padre dil conte Cristoforo et nobile nostro”. I diarii di Marino Sanuto. (Ed. Nicolò Barozzi.) Venezia, 1894. XLI. 119.

²⁷ Engel Pál: *Középkori magyar genealógia*. CD-ROM. Bp., 2001.

²⁸ „dix mil hommes de pied, quinze cens chevaux ligers (sic!), six gallères et deux gallions equippez comme il est requis”.

²⁹ Rázsó szerint 23 000 embere volt. *Rázsó Gy*: i. m. 278. Guicciardini 27 300 főre becsüli seregét. *Guicciardini, Francesco*: *Itália története (1494–1534)*. Bp., 1990. 391. Konstam náluk nagyobbra, mintegy 33 000 katonára teszi I. Ferenc haderejét. *A. Konstam*: i. m. 33.

³⁰ *A. Konstam*: i. m. 40–41.

³¹ *Henry Lemonnier*: *Henri II, la lutte contre la Maison d’Autriche 1519–1559*. Paris, 1983. 44. és *A. Konstam*: i. m. 43.

³² „Semblablement avoit icelluy roy de France practiqué avec le conte Christoffle de Frangepamz que tant avec quelque nombre de ses gens, comme à l’aide des Turcz de Bosna qu’est prez de Croacie, il deust entrer en mes pays de Carniole et Styria, et me faire la guerre, dont est suivy que lesdictz Turcz ont entrez en mondit pays et faiz quelque petit dommaige, et eussent bien fait plus grand, n’eust esté la provision que auparavant j’avoie faicte, laquelle chose vint à ma cognoissance par ung gentilhomme ytalien qui menoit la praticque avec ledit conte Christoffle, lequell, par le capitaine de ma ville de Marran en Friole, fut prins prisonnier et envoié vers moy en ceste ville d’Ysproug, où encoires le tiens en prison”. *Correspondenz des Kaisers Karl V.* (Ed. Karl Lanz) Leipzig, 1844. I. (No. 64) 155.

földjén (...) az ottani szerzeményekből fizesse vagy fizettesse, úgy, hogy ez számunkra semmilyen terhet ne jelentsen. Frangepán hadereje tehát nem a francia uralkodó költségén állt volna fel, hanem a hadizsákmányból, rekvirálásból finanszírozták volna az akciót. Ez tipikusan a török portyázásokra jellemző hadviselési forma.

Vannak azonban olyan információk, amelyek eme koncepció érvényességét megkérdőjelezzik. Egyrészt a hadsereg összetételét nem lehet portyázó jellegűnek tekinteni, hiszen abban az oklevél szerint a gyalogság és nem a könnyűlovaság dominál. Másrészt az események kronologikusan és logikailag sem állnak össze. Marino Sanuto közöl ugyanis egy Frangepán Kristóftól származó levelet, amelyben az a horvát végvidéket és különösen az apja birtokait ért támadásokról értekezik. A levél dátuma és keltezése figyelemre méltó: 1524. november 15., Buda.³³ Ha ugyanő 11 nappal korábban a francia királytól kapott megbízást az itáliai Páviánál hadsereg felállítására, hogyan tartózkodhatott másfél héttel később Magyarország szívében? Fizikailag természetesen elképzelhető a távolság megtétele – bár a magyarországi követjelentések átlagosan 16 nap alatt jutottak el Budáról a közelebb található Velencébe³⁴ – logikailag azonban nem. A francia király ellenségeinek legyőzésére megbízott főúrnak nemigen lehetett dolga a magyar királyi székhelyen ekkor, s főleg nem azon török támadások fölött kellett volna lamentálnia, amelyeket – legalábbis később Ferdinánd szerint – éppen ő irányított. Az is lehet természetesen, hogy Frangepán nem volt jelen a nevére megbízást adó francia dokumentum kiállításánál. Sanuto is tévedhetett a budai levél datálását illetően. Mindazonáltal mégsem mutat semmi sem arra, hogy Kristóf bármilyen Habsburg-ellenes szerepet vállalt volna ezekben a hónapokban.

További adatok bonyolítják ugyanis a fenti képletet. Ugyanezen év december 9-én Kristóf – apjával, testvéreivel és másokkal egyetemben – 1200 aranyat kapott Ferdinándtól a török elleni harcra.³⁵ Tegyük fel, hogy az osztrák főherceg

ekkor még nem tudott arról, hogy Frangepán Valois-szövetségben tevékenykedik, s ellene kíván hadat viselni a törökökkel egyetértésben. Az azonban már mindenképp különös, hogy úgy az 1524 őszi, mint a következő év tavaszi betörések a Frangepán birtokokat is sújtották. 1525. február 20-án Kristóf apja, Bernát arról panaszkodott, hogy a modrusi birtokai ellen törő törökök felégették földjeit, s több mint 2000 embernek kellett elmenekülnie a vidékről.³⁶ Ezt egy március 28-án Veglia szigetén keltezett velencei jelentés is megerősíti.³⁷

Nehezen lehet összeilleszteni a francia megbízásból Ferdinánd ellen törő, a boszniai pasával együttműködő Frangepán Kristóf képét azzal a horvát főúrral, aki ugyanekkor a török támadások miatt aggódik, majd pedig akinek apja birtokait kifosztja és felprédálja ugyanez a bosnyák pasa.

Mindezek mellett ismert tény, hogy Kristóf vezette azt a különítményt, amely 1525. június 15-én sikeresen juttatott be lőszert és élelmet a törökök által körbezárt boszniai Jajca várába. A 6000 fős sereget megmozgató akcióhoz nemcsak a magyar király, hanem Ferdinánd főherceg is hozzájárult mintegy 1500 katonával.³⁸

A hőstétével *Dalmácia, Horvátország és Szlavónia védelmezője* címet³⁹ elnyerő Frangepán Mohács előestéjén Speyerben tartózkodott, s augusztus elsőjén ismét Ferdinánd szolgálatába állt néhány birtok és évi 1000 rajnai forint fizetés ellenében.⁴⁰ Későbbi sorsáról már röviden szólunk: látuk, hogyan tüntette ki magát 1526 őszén a törökellenes védelem során, s azt is, hogy a főherceg őt kívánta felhasználni egy Habsburg-párti horvát rendi gyűlés megszervezésére, de ő ekkor inkább már Szapolyait választotta.

Nem tudunk megbízható és végérvényes megoldást találni a források egymásnak ellentmondó adatainak feloldására. A legvalószínűbbnek az tűnik, hogy Frangepán Kristóf rokona, János közvetítése révén közeledett I. Ferenchez, végül azonban meggondolta magát és semmilyen érdemi lépést nem tett a Habsburgok ellen. Ennek a kapcsolatfelvételnek a híre juthatott el némi késéssel *egy itáliai nemesember révén* Ferdinándhoz, aki ezért vádolta meg a törökkel és a franciákkal való együttműködéssel. Nagyon hamar kiderült azonban számára, hogy feltételezései nem valósak, így Kristóf gróf újra élvezhette kegyeit és anyagi-katonai támogatását. Tegyük hozzá, hogy a 16. század elején Ausztriában – a Mátyás-kori előzményekre való tekintettel is – közkeletűnek számított az a feltételezés, hogy a horvát-magyar határvidéken a helyi bárók átengedik a törököt a gazdag karintiai és stájer vidékek

³³ „...el Signor Turcho se mette in ordine cum grandissimi preparamenti contra la Cristianitate, e mai cessa a desfar quella povera Corvatia. Et l'altro zorno fece una corraria sopra certa rocha del nostro signor padre ditta Scherad et Dubovaz, et hanno menato molte anime via, el resto hanno per focho cremato quanto hanno possuto trovare”. Marino Sanuto világrónikájának Magyarországot illető tudósításai. III. (Közli Wenzel Gusztáv.) *Történelmi Tár*, 25 (1878) (a továbbiakban: Sanuto világrónikája) 321–322..

³⁴ Ezt Marino Sanuto 1524–1525-öt érintő feljegyzései alapján számítottuk ki. A legrövidebb idő, ami alatt egy Budán keltezett levél eljutott Velencébe 12 nap, ennél tipikusabb a 15–17 nap, néha pedig ennél többet is igénybe vehetett a diplomáciai posta eljuttatása.

³⁵ „Wir haben etlichen Krabatischen Grn. benentlich Gr. Johansen von Karbaw [Korbáviai János], ban in Krabaten, Cristofen, Wolfgangen, Georgen, Mathiasen, Grn. von Frangepan und Gr. Stefan von Blagy [Blagay István] allen samentlich 1200 gl. R., damit sy sich disen winter enthalten und den Turcken desster statlicher widersteen mugen, aus gnaden zegeben zugesagt.” Az Innsbruckból írott levél közlése: A horvát végvidék oklevéltára 1490–1527. (Szerk. Thallóczy Lajos–Hodinka Antal.) Bp., 1903. I–II. (Magyarország melléktartományainak oklevéltára I. Codex diplomaticus partium regno Hungariae adnexarum I.; Monumenta Hungariae Historica, Diplomataria. XXXI.) I. (No. CCLXXXIII) (a továbbiakban: A horvát végvidék oklevéltára) 447.

³⁶ Frangepán oklevéltár II. (No. CCCXLIV) 375.

³⁷ „Di Veia di ser Agustin Valier proueditor di 28. marzo vene heri, come Turchi hanno corso et brusa Modrusa locho dil Conte Bernardin Frangipani, et menato via assa anime et animali. Et piu di 500 fameie e passa im Puia, la Marcha e l'Apruzo per saluarsi...” Sanuto világrónikája 323.

³⁸ *Kulcsár P.*: i. m. 198. A katonai akcióról legrészletesebben: *Thallóczy Lajos: Jajca* (bánság, vár és város) története 1450–1527. (Az oklevéltár szerk. Horváth Sándor.) Bp., 1915. (Magyarország melléktartományainak oklevéltára 4. Codex diplomaticus partium regno Hungariae adnexarum 4. Monumenta Hungariae Historica, Diplomataria, XL.) CCXXXVIII–CCLIV.

³⁹ „Regnorum Dalmatie, Croatie et Slavonie specialis tutor atque protector”. *Thallóczy L.*: i. m. CCL.

⁴⁰ Frangepán oklevéltár II. (No. CCCLV) 381.

megtámadására, így vásárolva meg saját biztonságukat. Az 1520-as években Ferdinánd körei a magyar kormányzatot és több magánszemélyt is megvádoltak a törökkel való paktálásal.⁴¹ Ezeknek néha lehetett valós alapja, de olyan esetekről is van tudomásunk, amikor az illetőket később felmentették.⁴² Azt gondoljuk, hogy Frangepán esetében is így történhetett.

Frangepán Kristóf valóban egy bonyolult korszak bonyolult alakjának tűnik. A török háborúk hőse gyakran állt a Habsburgok szolgálatában, de irántuk való elkötelezettsége – életének utolsó szakaszában – úgy tűnik megrendült, s rövid kokettálása a franciákkal annak a politikai fordulatnak lehetett az első jele, amely Mohács után Szapolyai táborába vitte, s amikor már mások véleményét is osztva mondta, hogy „előbb akar a törökhöz fordulni, mint németek alatt élni”.⁴³

Az oklevél szövege és fordítása

Az alábbiakban közöljük a tanulmányunk alapjául szolgáló francia oklevelet és fordítását. A dokumentum átírásakor igyekeztünk betűhű szövegközlést adni, de a központosítást, valamint a kis- és nagybetűhasználatot az érthetőség szempontjainak megfelelően alakítottuk át. Az ékezeteket a könnyebb olvashatóság kedvéért kitettük. Szögletes zárójelben a nyilvánvaló lakúnákat egészítettük ki, (*sic!*) jelzéssel pedig a korabeli nyelvi sajátosságokra utaló, de különösnek számító formákra utaltunk.

De par le Roy, Duc de Millan, Seigneur de Gennes,
A tous noz lieutenants et gouverneurs, admiraulx, visadmiraulx, mareschaulx, cappitaines, chefs et conducteurs de noz gens de guerre, et autres noz justiciers et officiers ou à leurs lieutenants, salut et dillection. Savoir vous faisons que nous avons retenu et retenons en notre service notre cher et bien a[i]jmé Christofer Francapan, frere du conte Jehan Francapan, et luy avons donné et d[on]nons la charge et conduite de par nous de dix mil hommes de pied, quinze cens chevaulx ligers (*sic!*), six gallères et deux gallions equippez

comme il est requis. Lesquelz il nous doibt fournir pour estre emploiez sur noz ennemys, ainsi qu'il luy sera par nous ou notre lieutenant general ordonné. Et iceulx soudoyera ou fera soudoyer sur les terres de notre ennemys tant par mer que par terre que pour ce faire luy avons habandonnées (*sic!*) dans ce qu'ilz nous reviennent ne tournent à aucune charge. Si vous mandons que à la conduite de ses gens de pied, chevaulx ligers, gallères et gallions vous faictes obeyr ledit Christofer Francapan entièrement de tous ceulx et ainsi qu'il appartient (*sic!*) [c]es choses touchans et concernans ladite charge. Car tel est notre plaisir. Donné à la Chartreuse près Pavye. Le IIIme jour de novembre, l'an mil cinq cens vingt quatre.

Par le Roy, duc de Millan
De Neufville

A király, Milánó hercege, Genova ura részéről,
Minden helytartónknak, kormányzónknak, admirálisunknak, helyettes-admirálisunknak, marsallunknak, kapitányunknak, katonáink vezetőinek és irányítóinak, más bíráinknak és tisztartóinknak vagy azok helyetteseinek, üdvözzettel és szeretettel. Tudatjuk, hogy szolgálatunkba fogadtuk és fogadjuk kedves és igen szeretett Frangepán Kristófunkat, Frangepán János gróf testvérét, és megbíztuk és megbízuk őt azzal a feladattal, hogy vezessen tízezer gyalogost, ezeröttszáz könnyűlovast, hat gályát és két galliont, megfelelőképpen ellátva. Ezeket oly módon kell felszerelni, hogy ellenségeink ellen használhatók legyenek, amint az számára általunk vagy főparancsnokunk által parancsoltatik. Seregét ellenségeink földjén, tengeren vagy szárazföldön az ottani szerzeményekből fizesse vagy fizettesse, úgy, hogy ez számunkra semmilyen terhet ne jelentsen. Azt is parancsoljuk, hogy a gyalogosok, könnyűlovások, gályák és gallionok vezetését illetően engedelmeskedjete a mondott Frangepán Kristófnak mindenben, ami a fenti dolgokat érinti és a mondott feladatot illeti. Mert ez a kívánságunk.

Kiadatott Certosában, Pávia mellett, 1524. november 4-én.

A király, Milánó hercege részéről,
De Neufville.

⁴¹ Kubinyi András számos munkájában érintette a kérdést, legérzelmesebben talán A mohácsi csata és előzményei című tanulmányában. Ld.: *Kubinyi András: Nándorfehérvártól Mohácsig. A Mátyás- és Jagelló-kor hadtörténete.* Bp., 2007. 156–195. (A cikk első megjelenési helye: *Századok* 115 [1981] 66–107.)

⁴² Két példa erre: 1524. szeptember 6-án a főherceg felmenti Grueber Lienhardt laibachi polgárt a töröknek való kémkedés vádjától, és ugyanígy tesz 1526. január 3-án Horvát Istvánnal (Stefan Krabat), aki állítólag Zrínyi Miklóssal együtt lepaktált a törökkel. Ld.: A horvát vég helyek oklevéltára (No. CCLXV) 425–426. és (No. CCCXXXV) 495.

⁴³ *vunicha voce dicono tutti Signori nobili et el popolo che prima vono renderse al Turcho che essere sotto Alemanni*” Frangepán Kristóf 1526. szeptember 29-i levele Antonio Dandolo velencei patriciushoz. Ld.: *Sanuto világkrónikája* 381.